

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК БАНКЫ

**АКЧА-КРЕДИТ САЯСАТЫНЫН
2011-2013-ЖЫЛДАРГА НЕГИЗГИ БАГЫТТАРЫ**

**Бишкек
2010**

Киришүү.....	3
1. ЭКОНОМИКАНЫН ӨНҮГҮҮСҮ БОЮНЧА БАЯНДАМА ЖАНА ӨТҮП ЖАТКАН ЖЫЛДЫН АКЫРЫНА ЧЕЙИНКИ АКЧА-КРЕДИТ САЯСАТЫ.....	4
1.1. Экономикалык шарттардын өнүгүүсүнө баяндама жана 2010-жылдын жыйынтыгы боюнча күтүлүп жаткан натыйжалар.....	4
1.2. Акча-кредит саясатын жүзөгө ашыруудан күтүлүп жаткан натыйжалар.....	8
2. ЭКОНОМИКАНЫН 2011-2013-ЖЫЛДАРДА ӨНҮГҮҮ КЕЛЕЧЕКТЕРИ.....	13
2.1. Тышкы жана ички факторлор, мүмкүн болуучу тобокелдиктер.....	13
2.2. Экономиканын өнүгүүсү.....	13
2.3. Инфляциялык болжолдоолор.....	16
3. ОРТО МӨӨНӨТТҮК МЕЗГИЛ ИЧИНДЕ АКЧА-КРЕДИТТИК ПРОГРАММАНЫ ИШКЕ АШЫРУУ ШАРТТАРЫ.....	18
3.1. Акча-кредит саясатынын максаты	18
3.2. Акча-кредиттик программа.....	16
3.3. Акча-кредит саясатынын максаттарына жетишүү шарттары.....	20
4. КОРУТУНДУ.....	20

КИРИШҮҮ

Бул документте, учурда түптөлгөн экономикалык жагдайга иликтөөлөрдү жүргүзүүнүн жана экономиканын негизги секторлорунун өнүгүүсүнө болжолдоолордун негизинде, 2011-жылга акча-кредит саясатын кылдат баяндап берүүнү кошо алганда, Улуттук банктын орто мөөнөттүк мезгилге (2011-2013-жылдарга) акча-кредит саясатынын негизги максаттары жана милдеттери аныкталган.

Документтин 1-главасында 2008-2010-жылдын 11 айы ичиндеги инфляция динамикасына, экономиканын учурдагы абалына, финансы рыногунун негизги көрсөткүчтөрүнө жүргүзүлгөн иликтөөлөр келтирилип, ошондой эле 2010-жылдын акырына чейин ишке ашырылган акча-кредит саясатынын натыйжалары баяндалган.

Кийинки главада өлкө экономикасынын 2011-2013-жылдар аралыгындагы өнүгүү келечеги баяндалып, ички жана тышкы факторлор, ошондой эле келип чыгышы мүмкүн болгон тобокелдиктер белгиленген. Бул жерде экономиканын өнүгүү сценарийлери жана инфляцияны болжолдоолор да келтирилген.

Акча-кредит саясатын ишке ашыруу принциптери жана республиканын экономикалык өнүгүүсүнүн ишке ашырылышы мүмкүн болгон сценарийдин негизинде даярдалган акча-кредиттик программанын варианттары 3-главада чагылдырылган. Ушул эле жерде 2011-жылга каралган максаттуу багыттар аныкталып, ошондой эле, аларга тиешелүү кыйынчылыкка алып келиши мүмкүн болгон факторлор келтирилген. Бул главада Улуттук банктын акча-кредит саясатын иштеп чыгуу жана аны жүзөгө ашыруу мүмкүнчүлүгүн жеңилдетүүгө өбөлгө түзгөн анын өнүгүү багыттары да чагылдырылган.

Документтерди даярдоодо Финансы министрлигинин Өкмөттүн 2010-жылдын 16-декабрындагы токтому менен бекитилген, Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик финансы сектору боюнча прогноздук маалыматтары; 2010-жылдын 5-ноябрындагы Кыргыз Республикасын 2011-2013-жылдары социалдык-экономикалык өнүктүрүүнүн орто мөөнөттүк болжолдоолору; ЭВФтин директорлорунун аткаруучу кеңеши тарабынан 2010-жылдын 15-сентябрында жактырылган, тездетип кредиттөө механизми менен колдоого алынган программа үчүн 2010-жылдын сентябрь-декабрь айларындагы экономикалык жана финансылык саясат жөнүндө меморандумдагы маалыматтар колдонулган. Албетте, документ алдын ала алынган, өзүндө кыйла белгисиздикти камтыган маалыматтарга таянуу менен иштелип чыккан.

1. ЭКОНОМИКАНЫН ӨНҮГҮҮСҮ БОЮНЧА БАЯНДАМА ЖАНА ӨТҮП ЖАТКАН ЖЫЛДЫН АКЫРЫНА ЧЕЙИНКИ АКЧА-КРЕДИТ САЯСАТЫ

1.1. Экономикалык шарттардын өнүгүүсүнө баяндама жана 2010-жылдын жыйынтыгы боюнча күтүлүп жаткан натыйжалар

Экономиканын реалдуу сектору. 2008-жылы экономиканын жогорку өсүш арымы катталган, ал Улуттук статистика комитетинин (УСК) маалыматтарына ылайык 8,4 пайызды түзгөн.

2009-жылы финансылык каатчылыктын терс кесепетинен улам экономикалык өсүш арым басаңдаган. Регионалдык экономикада төлөөгө жөндөмдүү суроо-талаптын кыскаруусунун натыйжасында, экономикалык жигердүүлүктүн төмөндөөсү Кыргызстандын экономикасынын реалдуу секторунун өнүгүшүнө да таасирин тийгизген. 2009-жылы ИДПнын көлөмү УСКнын алдын-ала маалыматтары боюнча 196,4 млрд. сомду түзүү менен реалдуу алганда, 2,3 пайызга көбөйгөн.

Реалдуу ИДПнын өсүшү, «Кумтөр» алтын кенин казып алуу ишканаларын эске албаганда, 2008-жылдагы 6,5 пайызга караганда 2,9 пайызды түзгөн.

2010-жылы Кыргызстандын экономикасы саясий окуялардан жана алардын кесепеттеринен улам, өтө эле оор шартка кабылган.

Алдын-ала маалыматтар боюнча, 2010-жылдын 11 айы ичинде ИДПнын көлөмү 2009-жылдагы ушул эле көрсөткүчкө салыштырганда, реалдуу алганда 1,0 пайызга (2009-жылдын январь-ноябрь айларында өсүш 1,6 пайыз чегинде катталган), ал эми «Кумтөр» алтын кенин казып алуу ишканаларын эске албаганда 1,3 пайызга төмөндөгөн (2009-жылдын ушул эле мезгил ичинде тиешелүү көрсөткүч 2,8 пайызга өскөн эле. 2010-жылдын 11 айынын жыйынтыгы боюнча ИДП дефлятору, 2009-жылдын январь-ноябрь айларындагы 1,4 пайызга салыштырганда, 7,6 пайыз деңгээлинде калыптанган.

Кароого алынып жаткан жылдын 11 айынын жыйынтыгы боюнча негизги капиталга багытталып, өздөштүрүлгөн инвестициялардын деңгээли 2009-жылдагы ушул көрсөткүчкө салыштырганда 2,3 пайызга азайган, ал эми 2009-жылдын январь-ноябрь айларынын жыйынтыгы боюнча негизги капиталга салынып, өздөштүрүлгөн инвестициялардын көлөмү 16,8 пайызга көбөйгөн эле, бул, эң оболу, «Камбар-Ата-2» ГЭСинин курулушунун жана башка ири долбоорлордун аягына чыгарылышынын алкагында, энергетика тармагына инвестициялардын кыскартылышы менен шартталган.

2010-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча түпкү керектөөнүн деңгээли, 2009-жылдагы 9,0 пайызга төмөндөөгө караганда, 2009-жылдын январь-июнь айларындагы ушул көрсөткүчкө салыштырганда 1,7 пайызга өскөн. Түпкү керектөөгө чыгашалардын өсүшү, көбүнесе өткөн жылдагы базанын төмөн болушунун таасири менен шартталган. Бүтүндөй алганда, 2010-жылдын жыйынтыгы боюнча керектөөнүн андан мурдагы жылга салыштырганда бир аз өсүшү байкалган, бул мамлекеттик чыгашалардын көбөйүүсү жана эмгек мигранттарынын акчалай которууларынын агымынын артышы менен шартталган. Мында, керектөөнүн өсүшү экономикалык жигердүүлүктүн басаңдоосунун сакталып турган терс таасири менен чектелиши мүмкүн.

Экономиканы тескөө министрлигинин болжолдоолоруна ылайык, 2010-жылда реалдуу ИДПнын көлөмүнүн 1,5 пайызга төмөндөөсү күтүлгөн, бул номиналдык түрдө алганда 210,9 млрд. сомго жакынды түзөт. Дефлятор 9,0 пайыз чегинде катталат. Ага экономиканын көмүскө сектору таасир этүүсүн улантып, аны так баалоо

кыйынчылыкка турат. Көмүскө секторго баа берүүлөр ар кандай ыкма боюнча алганда ИДПнын 50 пайызга жетиши мүмкүн.

Бюджет-салык саясаты. 2008-2009-жылдары бюджет-салык саясаты көбүнчө салык саясатын реформалоого топтоштурулган. 2008-жылдын акырында Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин жаңы редакциясын иштеп чыгуу иши аяктап, 2009-жылдын 1-январынын тартып күчүнө кирген. Салык мыйзамына киргизилген негизги өзгөртүүлөрдүн арасынан төмөнкүлөрдү бөлүп көрсөтүүгө болот:

- кошумча нарк салыгынын (КНС) ченин 20 пайыздан 12 пайызга чейин төмөндөтүү;
- салыктардын жалпы санын 16дан 8ге чейин кыскартуу;
- сатуудан салыктын салык алынуучу базасын өзгөртүү;
- салыктык администрлөө жагына өзгөртүүлөрдү киргизүү ж.б.

2008-2009-жылдары бюджеттин балансташуусунда олуттуу прогресске жетишилген. Алсак, 2008-жылы Мамлекеттик инвестициялоо программасын (МИП) сырттан каржылоону эске алганда, мамлекеттик бюджеттин тартыштыгы ИДПга карата 0,0 пайызды түзгөн, ал эми 2009-жылда ал бир аз көбөйүү менен ИДПга карата 1,5 пайыз чегинде катталган.

2010-жылы социалдык-экономикалык туруксуздуктун натыйжасында, өлкөдөгү экономикалык жигердүүлүк басаңдап, салыктык кирешелердин өсүш арымы төмөндөп, социалдык коргоого алууга, коомдук тартипти жана коопсуздукту камсыз кылууга, капиталдык курулушка жана ремонт иштерине мамлекеттик чыгашалар көбөйүп, мунун натыйжасында мамлекеттик бюджеттин дисбалансы олуттуу көбөйдү. Албетте, мына ушулардын бардыгы келип, Кыргыз Республикасынын экономикасына, кыска мөөнөттүк сыяктуу эле, орто мөөнөттө да кесепетин тийгизген.

Мамлекеттик бюджеттин тартыштыгы 2010-жылдын январь-октябрь айларында ИДПга карата 3,6 пайызды же 5,9 млрд. сомду түзгөн (2009-жылдын январь-октябрь айларында бюджет ИДПга карата 0,6 пайыз чегинде же 1,0 млрд. сом өлчөмүндө тартыштыгы менен аткарылган). Мында, «Кумтөрдун» дүң кирешесинен салыктан каражаттардын түшүүсүн эске албаганда, мамлекеттик бюджеттин тартыштыгы ИДПга карата 6,0 пайызды же 10,0 млрд. сомду түзгөн.

Кароого алынып жаткан жылы Кыргыз Республикасынын Убактылуу Өкмөтү каргашалуу окуялардан жапа чеккен ишкерлерди колдоого алуу жана талкаланган шаарларды калыбына келтирүү боюнча бир катар декреттерди кабыл алууга мажбур болгон, атап айтканда:

- 2010-жылдын 19-июлундагы №76 «Ош жана Жалал-Абад шаарларын калыбына келтирүү жана өркүндөтүү боюнча биринчи кезекте көрүлүүчү чаралар жөнүндө» декрет;

- 2010-жылдын 19-июлундагы №77 «Ош шаарында, Ош жана Жалал-Абад областтарында баш аламандык учурунда жапа чеккен жеке адамдар жана юридикалык жактар үчүн фискалдык преференциялар, жеңилдиктер жана төлөө мөөнөтүн кийинкиге жылдыруулар жана региондорду калыбына келтирүү чаралар жөнүндө» декрет;

- 2010-жылдын 7-сентябрындагы №126 «Күтүүсүз жагдайлардын кесепетинен чыгымга учураган адамдарды акысыз негизде товарлардан, иштерден жана кызмат көрсөтүүлөрдөн салык алуудан бошотуу жөнүндө» декрет.

Өлкөдө экономикалык жигердүүлүктүн басаңдашы жана коңшу өлкөлөр менен чек арада контролдук-өткөрмө режиминин катуулатылышы менен чогуу, жогоруда аталган чаралар мамлекеттик финансы секторунда баланстуулук көрсөткүчүнүн начарлоосуна өбөлгө түзгөн. Натыйжада, бюджеттик көрсөткүчтөрдүн аткарылышынын учурдагы абалын эске алуу менен 2010-жылдын жыйынтыгы боюнча мамлекеттик бюджеттин тартыштыгы ИДПга карата 7,7 пайыз деңгээлинде күтүлүүдө.

Төлөм теңдеми. 2008-жылда түптөлгөн дүйнөлүк экономикалык каатчылык Кыргыз Республикасынын төлөм теңдеминин абалына да эң эле кесепеттүү таасирин тийгизген. 2008-жылы күндөлүк операциялар эсебинин тартыштыгы ИДПга карата 13,6 пайызга чейин көбөйгөн. 2008-жылдын жыйынтыгы боюнча төлөм теңдеминин оң сальдосу 73,0 пайызга кыскаруу менен 83,2 млн. АКШ доллар өлчөмүндө калыптанган. Жыл акырында дүң эл аралык резервдердин көлөмү товарлардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн болочоктогу 4,0 айлык импортун жаба алган.

2009-жылдын жыйынтыгы боюнча, күндөлүк операциялар эсеби ИДПга карата 2,4 пайыз өлчөмүндөгү тартыштыгы менен түптөлгөн. Капитал менен операциялар жана финансылык операциялар эсебинин оң сальдосу 2009-жылдын жыйынтыгы боюнча 2,5 эсеге көбөйүп, 389,9 млн. АКШ долларын түзгөн.

Ошентип, 2009-жылдын жыйынтыгы боюнча төлөм теңдеминин оң сальдосу 2,7 эсеге көбөйүү менен 221,9 млн. АКШ доллары өлчөмүндө түптөлгөн. Жыл акырына карата дүң эл аралык резервдердин көлөмү товарлардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн келечектеги 4,6 айлык импортун жабууга жетиштүү болгон.

2010-жылдын жыйынтыгы боюнча күндөлүк операциялар эсебинин тартыштыгы 2009-жылдын жыйынтыгы боюнча алынган 2,4 пайызга караганда, ИДПга карата 9,3 пайыз деңгээлинде күтүлүүдө (Улуттук банктын кошумча эсептөөлөрүн эске алганда, бул көрсөткүч ИДПга карата 5,9 пайызды түзөт). Күндөлүк эсеп боюнча 2009-жылдын 9 айында калыптанган тенденция жыл акырына чейин сакталышы болжолдонууда.

Соода балансынын тартыштыгы 1 331,2 млн. АКШ долларын түзүү менен 18,9 пайызга өсөт (*Улуттук банктын кошумча эсептөөлөрүн эске алганда соода балансынын тартыштыгы 2010-жылда 1 177,2 млн. АКШ долларын түзүү менен 20,3 пайызга өсөт*). Күндөлүк трансферттердин көлөмү 1 431,5 млн. АКШ долларын түзүү менен 18,5 пайызга көбөйгөн. Бул, эмгек мигранттарынан алынган валюталык түшүүлөрдүн 26,2 пайызга чейин өсүшү менен шартталган.

Капитал менен операциялар жана финансылык операциялар эсеби 2010-жылдын жыйынтыгы боюнча 127,0 млн. АКШ доллар өлчөмүндө оң болжолдонуу менен 2009-жылдагыга салыштырганда 67,4 пайызга төмөндөйт. Мында, финансы эсеби боюнча оң сальдо 52,6 пайызга төмөндөп, 191,4 млн. АКШ доллары өлчөмүндө калыптанат. Төмөндөө капиталдык эсеп боюнча терс баланстын 3,6 эсеге көбөйүүсү, тике инвестициялар көлөмүнүн 8,0 пайызга жана башка инвестициялар боюнча түшүүлөрдүн 89,5 пайызга азаюусу менен шартталат.

Ошентип, 2010-жылдын жыйынтыгы боюнча төлөм теңдеминин сальдосу 87,1 млн. АКШ доллары өлчөмүндө оң калыптанат. Отчеттук мезгилдин акырына карата дүң эл аралык резервдердин көлөмү товарлардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн келечектеги 4,8 айлык импортун жаба алат.

Сомдун реалдуу жана номиналдык эффективдүү алмашуу курсунун индекси (РЭОК). РЭОК индекси 2008-жылдын акырына карата 111,0 түзгөн жана 2007-жылдагы тиешелүү көрсөткүчкө салыштырганда 7,8 пайызга көбөйгөн. Номиналдык эффективдүү алмашуу курсунун (НЭОК) төмөндөөсүнө карабастан, өнөктөш өлкөлөрдө инфляция деңгээлинин алда канча төмөндүгү РЭОКту түптөөдө аныктоочу факторлордон болгон.

Сомдун соода жагынан өнөктөштөрдөн болгон өлкөлөрдүн көпчүлүк валюталарына карата номиналдык эки тараптуу алмашуу курсунун нарксызданышынын таасири астында номиналдык эффективдүү алмашуу курсунун жалпы индекси 2008-жылдын акырына карата 127,9 түзүп, 2007-жылдагы тиешелүү көрсөткүчкө салыштырганда 3,7 пайызга төмөндөгөн.

2009-жылдын жыйынтыгы боюнча РЭОК индекси 103,0 түзүү менен 2008-жылдагы ушул эле көрсөткүчкө салыштырганда 7,2 пайызга төмөндөгөн. РЭОК индексинин төмөндөөсү сомдун номиналдык алмашуу курсунун нарксызданышы жана соода жагынан өнөктөш өлкөлөрдөгүгө караганда Кыргызстанда инфляция деңгээлинин кыйла төмөндүгү менен шартталган. Алсак, НЭОК индекси 124,2 түзүп, 2,9 пайызга төмөндөгөн. Ушуну менен катар эле, Кыргыз Республикасында инфляция деңгээли 2009-жыл ичинде, негизги өнөктөштөн болгон өлкөлөрдө инфляциянын орточо деңгээлин баалап эсептөөлөрдүн негизинде 4,7 пайызды түзгөн шартта нөл пайыз чегинде катталган.

Алдын-ала алынган маалыматтар боюнча, сомдун номиналдык эффективдүү алмашуу курсунун индекси жыл башынан тартып 6,1 пайызга төмөндөө менен 2010-жылдын октябрь айына карата 116,6 түзгөн. Бул, сомдун соода жагынан негизги өнөктөштөрдүн валюталарына карата нарксызданышы менен шартталган. Алсак, 2010-жылдын октябрь айында сомдун орточо курсу 2009-жылдын декабрь айындагы орточо курска салыштырганда казак тенгесине карата 6,5 пайызга, кытай юанына карата 7,8 пайызга, АКШ долларына карата 5,7 пайызга, орус рублине карата 3,2 пайызга нарксызданган. Мында, сомдун еврого карата 0,7 пайызга чыңдалуусу белгиленген.

Соода жагынан негизги өнөктөш өлкөлөрдүн валюталарынын сомго карата чыңдалуусуна карабастан, ал өлкөлөрдөгү инфляция деңгээлинин алда канча төмөндүгү⁴ реалдуу эффективдүү алмашуу курсу индексине көбөйүү жагына басым жасоо менен алмашуу курсунун таасирин текшилей алган. Ошентип, сомдун реалдуу эффективдүү алмашуу курсу жыл башынан тартып 3,3 пайызга көбөйүү менен 2010-жылдын октябрь айынын акырына карата 106,4 түзгөн.

Финансы рыногунун негизги индикаторлору. 2010-жылдын 11 айы ичинде финансы рыногундагы жагдай бир кылка болгон эмес. Биринчи чейректин көрсөткүчтөрү финансы рыногунун негизги сегменттеринде турукташуунун калыбына келип жатышын тастыктап, МКВ биринчилик рыногунда сатуу көлөмү бара-бара өсүшкө ык койгон, мында, талап сунуштан алда канча артуу менен бардык МКВ боюнча орточо айлык кирешелүүлүк январь айындагы 7,32 пайыздан март айындагы 4,9 пайызга чейин төмөндөгөн. Банк секторунан экономикага жумшалган кредиттер 2,9 пайызга өсүп, депозиттик база 2,3 пайызга көбөйгөн⁵. Буга карабастан экинчи чейрек ичинде орун алган ички таасирлер түптөлүп калган туруктуулукта дисбаланс

⁴ Кыргыз Республикасында январь-октябрь айларындагы инфляциянын деңгээли 13,1 пайызды түзгөн, ал эми негизги соода өнөктөш өлкөлөрдө инфляциянын орточо деңгээли алдын-ала эсептөөлөр боюнча 2,8 пайызды түзгөн.

⁵ Банк тутумунун монетардык баяндамасына ылайык

стын келип чыгышын шарттаган. МКВ биринчилик рыногундагы талап кыскарып, ал эми МКВнын бардык түрлөрү боюнча орточо алынган кирешелүүлүк апрель айындагы 10,5 пайызга чейин көтөрүлүп, октябрь айындагы 15,2 пайызга жетүү менен өсүшүн уланткан.

Депозиттик базада да олуттуу өзгөрүүлөр катталган. Негизинен, 2010-жылдын ноябрь айынын акырына карата депозиттик базанын көлөмү 13,2 пайызга азаюу менен 34,4 млрд. сомду түзгөн. Сом түрүндө жаңыдан кабыл алынган депозиттер боюнча орточо салмактанып алынган чен 2009-жылдын 10 айындагы көрсөткүчкө салыштырганда 2,0 пайызга чейин төмөндөгөн (-0,8 п.п.), чет өлкө валютасындагы аманаттар боюнча, мезгил ичинде 1,2 пайызды түзүү менен 0,5 п.п. төмөндөгөн.

Иштеп жаткан коммерциялык банктардын кредит портфели 2010-жылдын он бир айы ичинде 5,6 пайызга өсүү менен ноябрь айынын акырына карата 26,6 млрд. сомду түзгөн (2009-жылдын январь-ноябрь айларында кредит портфели 0,6 пайызга кыскарган). Кредиттөөнүн өсүшү сом түрүндө кредит берүүнүн 22,1 пайызга кеңейтилиши менен камсыз кылынган, ошол эле учурда, чет өлкө валютасындагы кредиттер 4,5 пайызга кыскарган. АКШ долларынын курсунун өсүшүн эске албаганда, 2010-жылдын январь-ноябрь айларынын ичинде кредит портфелинин өсүшү 2,9 пайыз чегинде катталган, мында валюталык кредиттердин кыскаруусу 9,8 пайызды түзгөн.

Банктардын улуттук валютада жаңыдан берилген кредиттери боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чен 2010-жылдын январь-октябрь айларында, 2009-жылдагы ушул эле көрсөткүчкө салыштырганда 3,0 п.п. төмөндөө менен 23,8 пайызды түзгөн, ал эми валюталык кредиттер боюнча чен 1,8 п.п., 20,0 пайызга чейин азайган.

Ушуну менен катар эле, кредиттөө рыногунда банктык эмес финансы кредит мекемелеринин иш жигердүүлүгү жогору бойдон калган. 2010-жылдын биринчи жарым жылдыгында алардын чогуу алгандагы кредит портфели 15,2 пайызга көбөйүү менен 10,2 млрд. сомду түзгөн, бул экономикага кредиттердин жалпы көлөмүнүн 28,3 пайызын түзөт (жыл башына карата алардын үлүшү 26,1 пайыз чегинде катталган).

2010-жылдын акырына чейин кредиттөөнүн өсүшү болжол менен алганда сакталып калуу менен банктык сыяктуу эле, банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредит портфелинин кеңейүүсү менен камсыз кылынат. Мында, кредиттердин артышы сом түрүндөгү кредиттер менен гана камсыз кылынышы күтүлүүдө, ал эми валюталык кредиттер андан ары кыскартылат. Улуттук жана чет өлкө валюталарда жаңыдан берилген кредиттер боюнча пайыздык чендер төмөндөөгө ык коюу тенденциясын сакташы ыктымал.

1.2. Акча-кредит саясатын жүзөгө ашыруудан күтүлүп жаткан натыйжалар

Акча-кредиттик көрсөткүчтөргө жүргүзүлгөн талдап иликтөөлөр жана 2010-жылдын акырына чейин болжолдоолор. 2008-2010-жылдары дүйнөлүк экономика бир катар олуттуу таасирлерге туш болгон, алар Кыргызстандын чакан экономикасына да таасирин тийгизбей койгон эмес. Ушул шартта алдыга койгон негизги максатын - Улуттук банктын негизги милдеттерине 2008-жылы ишке ашырылган мыйзамдык негизде өзгөртүүлөрдү эске алуу менен баа туруктуулугуна жетишүү жана аны колдоп турууну көздөгөн акча кредит саясатын жүргүзгөн. Улуттук банктын

акча-кредит саясатынын 2008-жылдагы негизги милдетинен болуп, калктын улам өөрчүп отурган инфляциялык күтүүлөрүн басаңдатуу, баанын жалпы деңгээлинин туруктуулугуна жетишүү жана аны колдоп туруу саналган. 2009-жылда дүйнөлүк финансылык-экономикалык каатчылыктын терс таасири жана инфляцияны басаңдатуу шартында, экономикалык өсүшкө түрткү берүү Улуттук банктын биринчи кезектеги милдетинен болгон. Ушул максатка жетишүү үчүн Улуттук банк тарабынан банк секторуна реалдуу секторду кредиттөө үчүн финансылык ресурстарды сунуштоо анын негизги иш багыты катары аныкталган туунду ишканалары «Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фонду» ЖЧКсын түзүү саналган. 2008-жылдын жыйынтыгы боюнча инфляция 20,1 пайыз деңгээлинде, ал эми 2009-жылы 0,0 пайыз деңгээлинде калыптанган.

Бүтүндөй алганда, алдын ала алынган маалыматтар боюнча, 2008-2010-жылдардагы орто мөөнөттүк аралыкта инфляция 12,5 – 13,0 пайыз деңгээлинен ашпайт, бул ушул мезгил аралыгында орточо алганда алдын-ала жарыяланган көрсөткүчтөргө ылайык келет (2008-жылы 12-15 пайыз, 2009-жылда 15 пайызга жетпеген чекте, 2010-жылда 7,5 – 9,0 пайыз).

Акча-кредит саясатынын 2010-жылга негизги банктарында инфляция арымын 7,5 – 9,5 пайыз чегинде токтотуп туруу, биринчи кезектеги милдет катары аныкталган. Инфляцияга баа берүүнүн негизинде, экономикалык өсүшкө колдоо көрсөтүү жана калкты социалдык жактан коргоону күчөтүүгө, ошондой эле электр жана жылуулук энергиясына тарифтерди жогорулатууга бюджеттик өбөлгөлөрдүн масштабдуу чараларынын алкагында инфляциялык басым жогорулай тургандыгын болжолдоолор камтылган эле.

Биринчи чейрек ичинде инфляциялык тобокелдиктердин сакталып турушуна байланыштуу, Улуттук банк өз ноталарынын эмиссиясынын көлөмүн 1 млрд. сомго жакын жогорку деңгээлде колдоп турган. 2010-жылдын апрель жана июнь айларындагы саясий окуялар жана алардын кесепеттери акча-кредит саясатын жүргүзүү шарттарына сыяктуу эле, анын мүнөзүнө да олуттуу корректировкалоолорду киргизүүгө мажбурлаган. Банк тутумунда системалуу кризистин келип чыгышы ыктымалдыгы тобокелдиги жана апрель айынан кийинки алгачкы айларда инфляциянын акырындап арымдоосу алкагында кыйла терең стогнация коркунучу шартында, Улуттук банктын көргөн аракеттери биринчи кезекте, банк жана финансы системаларынын туруктуулугун камсыз кылууга жана экономикалык өсүшкө түрткү берүүнү колдоого алууга багытталган.

Коммерциялык банктардын экономиканы кредиттөөсү үчүн ресурстук базанын төмөндөтүлүшүн көңүлгө алуу менен Улуттук банк, экинчи чейрек ичинде ачык рынокто операцияларды жүргүзүү аркылуу үстөк ликвиддүүлүктөн арылтуу көлөмүн олуттуу төмөндөткөн: июнь айынын акырына карата жүгүртүүдөгү ноталардын көлөмү март айынын акырындагы 1,0 млрд. сомго караганда, 200 млн. сомду түзгөн. Май айында коммерциялык банк үчүн милдеттүү камдардын өлчөмү 9,5 пайыздан 8 пайызга чейин төмөндөтүлгөн. Экономиканын илгерилешине өбөлгө түзүү максатында май айында Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фондунун (БРАФ) иши үчүн базалык чен 8 пайыздан 7 пайызга чейин төмөндөтүлгөн. Бир эле учурда БРАФтын кредиттик каражаттары боюнча пайыздык чен өлчөмүн аныктоо үчүн базалык ченге карата 1 деңгээлинде бирдиктүү оңдоо коэффициенти белгиленген.

Жылдын үчүнчү чейрегинде дан өсүмдүгүн ири өндүрүүчүлөрдөн болгон өлкөлөрдө климаттык катаклизмдердин кесепетинен келип чыккан тышкы баа таасиринен энергопродукцияларына баанын өсүшүнүн алкагында инфляциялык процесстердин олуттуу тездеши түптөлүп, ал азык-түлүк товарларына ички баанын жого-

рулоосуна жана калктын инфляциялык күтүүлөрүнүн күч алышынан көрүнгөн. Эгерде, бүтүндөй биринчи жарым жылдык ичинде инфляция 4,1 пайызды түзгөн болсо, үчүнчү чейректе эле анын мааниси 5,9 пайызга чейин жогорулап кеткен.

Улуттук банктын 2010-жылдын 11 айы ичиндеги эсептик чени 0,9 пайыздан 5,32 пайызга чейин өскөн. 2009-жылдагыга салыштырганда берилген «овернайт» кредиттеринин көлөмү дээрлик 4 эсеге көбөйүү менен 25,29 млн. сомду түзгөн (2009-жыл ичинде 635,8 млн. сом).

Улуттук банк 2010-жылдын август айынан тартып эсептери «АУБ» ААКсында блокировкаланып калган МФУлардын билдирмелерин канаттаандыруу үчүн сом түрүндөгү ликвиддүүлүктү сунуштоо максатында коммерциялык банктар менен АКШ долларын сатып алуу боюнча своп операцияларын жүргүзүүнү баштаган. Жылдын август-ноябрь айларын ичиндеги мына ушул операциялардын жалпы көлөмү 14,65 млн. АКШ долларын же 683,5 млн. сом эквивалентин түзгөн.

Ички валюта рыногунда валюталык депозиттердин агылып чыгышына, экспорттук түшүүлөрдөн валюталардын агылып киришинин төмөндөшүнө, девальвациялык күтүүлөрдүн күчөшүнө, дүйнөлүк рыноктордо доллардын позициясынын бекемделишине байланыштуу чет өлкө валютасына карата талап олуттуу көбөйгөндүгү белгиленген. АКШ долларынын алмашуу курсунун кескин өзгөрүүсүнө жол бербөө максатында Улуттук банк, валюта тооруктарында нак эмес долларды сатуу көлөмүн арттырган. Улуттук банктын АКШ долларын таза сатуусу 2010-жылдын 11 айы ичинде 218,9 млн. АКШ долларын түзгөн, доллардын алмашуу курсу 6,28 пайызга жогорулаган (2009-жылдын ушул эле мезгилинде Улуттук банктын АКШ долларын таза сатуусу 134,65 млн. АКШ долларын түзүп, доллардын алмашуу курсу 11,43 пайызга жогорулаган эле).

2010-жылдын 11 айынын жыйынтыгы боюнча акча базасы негизинен мамлекеттик бюджеттин тартыштыгынын өсүшүнө байланыштуу 8,7 пайызга көбөйгөн.

Акча сунушун түптөө булактары. Улуттук банк экономиканы кредиттөөнү колдоо максатында бир катар чараларды көргөн. Атап айтканда, Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фонду өз иш жигерин арттырган; Улуттук банк микрофинансылык уюмдарга сом түрүндөгү ликвиддүүлүктү сунуштоо боюнча алардын берген билдирмелерине ылайык коммерциялык банктар менен своп операцияларына киришүүнү баштаган. Өкмөт калкты социалдык колдоого алууга, түштүк аймакта каргашалуу окуялардан кийин талкаланган объекттерди калыбына келтирүүгө, референдум жана парламенттик шайлоолорду өткөрүүгө чыгашаларды кошо алганда, мамлекеттик бюджеттин чыгашаларын көбөйткөн. 2010-жылдын 11 айынын жыйынтыгы боюнча акча топтомунун өсүш арымы 2009-жылдын январь-ноябрь айларындагы ушул эле көрсөткүчтөргө салыштырганда тездегендиги байкалган.

	2010-жылдын 11 айы ичинде	2009-жылдын 11 айы ичинде
✓ банктардан тышкаркы акча M0 –	14,0 пайыз;	3,5 пайыз
✓ кеңири мааниде колдонулуучу акча M2 –	13,8 пайыз;	4,1 пайыз
✓ кеңири мааниде колдонулуучу акча M2X –	10,9 пайыз;	7,2 пайыз

Улуттук банктын 2010-жылдын 11 айы ичиндеги таза чет өлкө активдеринин акча базасынын өсүшүнө кошкон салымы 27,0 пайызды түзгөн (2009-жылдын ушул эле мезгилинде ал 38,8 пайыз чегинде катталган). Банктын таза чет өлкө активдеринин өсүшүнө негизги салымды чет өлкө активдеринин өсүшү (+20,2) пайыз кошкон.

Улуттук банктын 2010-жылдын 11 айы ичиндеги таза ички активдери акча базасын төмөндөткөн, таза ички активдердин анын төмөндөөсүнө кошкон салымы (-) 18,1 пайыз чегинде бааланган. (2010-жылдын январь-ноябрь айларында таза ички активдердин акча базасынын төмөндөөсүнө кошкон салымы (-)28,9 пайызды түзгөн.

Банк тумунун таза чет өлкө активдери 2010-жылдын январь-ноябрь айлары ичинде (+) 16,2 пайыз чегинде салым кошуу менен М2Х кеңири мааниде колдонулуучу акчанын көбөйүүсүнө таасирин тийгизген. 2009-жылдын ушул эле мезгилинде анын салымы (+) 41,2 пайызды түзгөн эле.

Банк тумунунун таза ички активдери 2010-жылдын 11 айы ичинде кеңири мааниде колдонулуучу акчаны кыскарткан жана анын М2Х кеңири мааниде колдонулуучу акчанын өзгөрүүсүнө кошкон салымы (-) 5,3 пайыз чегинде бааланган (2009-жылдын ушул эле мезгилинде 33,6 пайыз).

2010-жылдын ноябрь айынын акырына карата М2Х кеңири мааниде колдонулуучу акчанын түзүмү жыл башындагыга салыштырганда төмөнкүдөй өзгөрүүгө дуушар болгон:

- банктардан тышкаркы акчанын үлүшү 59,3 пайыздан 61,0 пайызга чейин көбөйгөн;

- башка депозиттик корпорациялардын депозиттеринин үлүшү 40,7 пайыздан 39,0 пайызга чейин төмөндөгөн.

Мында, депозиттердин түзүмүндө улуттук валютадагы башка депозиттерге караганда (14,2 пайыздан 13,4 пайызга чейин) валюталык депозиттеринин үлүшүнүн бир кыйла кыскаруусу шартында, (58,7 пайыздан 56,1 пайызга чейин) улуттук валютадагы которулма депозиттердин үлүшү көбөйүү жагына өзгөргөн (27,1 пайыздан 30,5 пайызга чейин).

2010-жылдын 27-июлунда Бишкек шаарында «Кыргыз Республикасына шашылыш жардам көрсөтүү: калыбына келтирүү жана макулдашууга жетишүү» темасында эл аралык донорлордун конференциясы өтүп, анда Кыргызстанга өлкөнү калыбына келтирүүгө каражаттарды бөлүү маселеси талкууланган. Мына ушул конференциянын жыйынтыгы боюнча талкаланган экономиканы калыбына келтирүү үчүн отуз ай аралыгында 1,1 млрд. АКШ долларын бөлүү тууралуу макулдашууга жетишилген. Өлкөдө апрель жана июнь айларында болуп өткөн окуялардын жана парламентке шайлоолордун натыйжасында мамлекеттик бюджеттин чыгашалары орто мөөнөттүк келечекте акча топтомунун өсүшүнөн көрүнүү менен алмашуу курсунун динамикасына жана түпкүлүгүндө келип инфляцияга басым жасашы мүмкүн.

Инфляция факторлору жана акча-кредит саясатынын максаттуу көрсөткүчтөрүнүн аткарылышы.

Өлкө экономикасынын дүйнөлүк баа конъюнктурасынан өтө көз карандылыгы жана анын тышкы жана ички таасирлерге туруштук берүүдөгү мүмкүнчүлүгүнүн чектелүүлүгү 2008-жылы инфляциянын жогорку арымда сакталып турушун шарттаган. Ал эми инфляциянын жылдык мааниси (2008-жылдын декабрь айы 2007-жылдын декабрына карата) 20,0 пайызды түзгөн эле. 2008-жылдагы инфляция динамикасында шарттуу түрдө эки мезгилди бөлүп көрсөтүүгө болот. Биринчи жарым жылдыкта республикада 2007-жылдан тартып азык-түлүккө жана энергоресурстарына дүйнөлүк баанын өсүшүнүн уланышы кесепетинен инфляция арымынын тездеши байкалган. Демек, ички керектөө рыногунда азык-түлүк товарларына, мунай заттарга баанын, газга, электроэнергиясына, отундун башка түрлөрүнө, транспорттук кызмат көрсөтүүлөргө баалар жогорулаган. Негизги сырьелук ресурстардын кымбатташы өндүрүлгөн товарлардын наркына да таасир этип, натыйжада, экономикада жогорку инфляциялык мейкиндикти калыптандырган.

Экинчи жарым жылдыктан тартып дүйнөдө турукташуу процесси жана негизги азык-түлүк товарларына жана мунай заттарына баанын төмөндөшү байкалган. Улуттук банк тарабынан көрүлгөн чаралар баа өсүшүнүн дараметин төмөндөтүүгө жана инфляциянын монетардык факторлорун олуттуу чектөөгө өбөлгө түзгөн, бул дүйнөлүк баанын турукташуусуна кошумча Кыргызстанда 2008-жылдын экинчи жарым жылдыгында керектөө баасынын алгылыктуу чекте болушун камсыз кылган.

2009-жылы экономикалык өсүштүн олуттуу басандоосу жана ага байланыштуу келип чыккан калайык-калктын акчалай кирешелеринин өсүш арымынын төмөндүгү жана керектөө талабынын кыскаруусу сыяктуу процесстер Кыргызстанда инфляция арымынын басандоосунун негизги факторлорунун бири болуп калган. Мындан тышкары, 2009-жылы азык-түлүк товарларынын жана энергопродукцияларынын дүйнөлүк рынокторундагы жагдайынын туруктуу мүнөзгө ээ болушу, баанын төмөндөө жагына ык коюшуна өбөлгө түзүп, натыйжада, Кыргызстанда ички керектөө рыногунда, айрыкча импорттолуп алынган продукцияларга баанын төмөндөсүнө алып келген. 2009-жылдын жыйынтыгы боюнча (2009-жылдын декабрь айы 2008-жылдын декабрь айына карата) инфляция нөл пайызды түзгөн. Азык-түлүк товарларынын дээрлик бардык негизги топтору боюнча дефляция процесси байкалган.

2010-жылдын биринчи жарым жылдыгында керектөө бааларынын өсүшүнүн жетиштүү алгылыктуу чекте болгондугу байкалган (2010-жылдын июнь айында инфляциянын жылдык мааниси 2009-жылдын ушул эле мезгилиндеги 4,8 пайызга салыштырганда 3,6 пайызды түзгөн), бирок жылдын июль айынан тартып эң оболу, азык-түлүк товарларына ички баанын олуттуу жогорулоосу, экспорттук бажы алымдарынын киргизилишине жана дүйнөлүк рыноктордо мунай заттарына баанын, ошондой эле эң зарыл товарларга баанын жогорулатылышы менен шартталган инфляция арымынын тездеши катталган.

УСКнын алдын-ала алынган маалыматтары боюнча 2010-жылдын 30-ноябрына карата жылдык инфляция 17,5 пайызды түзгөн. Азык-түлүк товарларына баа жылдык мааниде алганда 23,7 пайызга, алкогольдук ичимдиктерге жана тамекиге баа 11,6 пайызга, азык-түлүктөн башка товарларга 14,1 пайызга, калкка акы төлөнүүчү кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы жана тарифи 11,0 пайызга жогорулаган.

Бүтүндөй алганда баанын калыптанган деңгээли төмөнкүдөй негизги факторлордун таасиринен улам түптөлгөн:

- электр жана жылуулук энергиясына тариф саясатынын өзгөртүлүшү;
- негизги азык-түлүк товарларына баанын өзгөрүүсү, анын ичинде дүйнөлүк рыноктордогу баанын таасири астында өзгөртүлүшү;
- 2010-жылдын 1-апрелинен тартып Россиядан Кыргызстанга экспорттолгон мунайга жана мунай заттарына экспорттук бажы алымдарынын киргизилишинин жана дүйнөлүк баанын өсүшүнүн натыйжасында, ички рынокто күйүүчү-майлоочу материалдардын (КММ) кымбатташы;
- Бажы союзунун жөнгө салынышына байланыштуу коңшу мамлекеттер менен чек арада контролдук-өткөрмө режиминин катуулатылышы;
- республика ичинде соода шарттарынын начарлоосу жана өлкөдө коомдук-саясий абалдын туруксуздугу кесепетинен, соода боюнча өнөктөш өлкөлөр менен чек аранын жабылышы;
- акча сунушунун негизги өсүш булагынын бири болгон мамлекеттик бюджеттин чыгашаларынын олуттуу артышы.

Өткөн мезгилдеги айкын фактылардан, ошондой эле товарлардын ар кандай тобуна баа динамикасына карата болжолдоолордон улам жылдык мааниде алганда инфляция (2010-жылдын декабрь айы 2009-жылдын декабрь айына карата) 19,0 – 19,5 пайыз чегинде бааланат.

2010-жылдын апрель айынан тартып УСК базалык инфляцияны жөнөкөй алып салуу ыкмасында эсептөөнү баштаган (2010-жылдын 29-апрелинде бекитилген №9 ыкмага ылайык) сүт, кант, жашылча-жемиштин жана алкогольдук-тамеки продукцияларынын айрым түрлөрү, КММ, «электрэнергиясы, газ жана отундун башка түрлөрү» товардык тобу, эл ташуучу транспорт, байланыш кызмат көрсөтүүлөрү эсептөөдөн алынып салынган. Бүтүндөй алганда, эсептөөдөн алынып салынган товарлардын үлүшү жалпы керектөө курсунун 25 пайызын түзөт.

УСКнын ыкмасы боюнча эсептелинген базалык инфляциянын мааниси 2010-жылдын октябрь айынын жыйынтыгы боюнча керектөө баасынын индексинин калыптанган деңгээлинен бир аз болсо да төмөн болгон. Алсак, УСКнын ыкмасында базалык инфляция жылдык туюндурулушунда 14,1 пайызды түзгөн болсо, «арыл-тылбаган» инфляция 14,9 пайыз чегинде катталган. Базалык инфляциянын бул көрсөткүчтөрү анын динамикасын туруктуу өсүшкө ык койгондугун жана бүтүндөй экономикада жалпы жогорулоочу инфляциялык мейкиндик калыптангандыгын тастыктоодо.

2. ЭКОНОМИКАНЫН 2011-2013-ЖЫЛДАРДА ӨНҮГҮҮ КЕЛЕЧЕКТЕРИ

2.1. Тышкы жана ички факторлор, мүмкүн болуучу тобокелдиктер

Республикадагы макроэкономикалык жагдайга таасир этиши мүмкүн болгон *тышкы тобокелдиктерге* төмөнкүлөр кирет:

- чет өлкө инвестицияларынын пландаштырылган көлөмүнүн түшпөй калышы;
- инвестициялык жигердүүлүктүн төмөндөшү.

Ички тобокелдиктерге төмөнкүлөр кирет:

- өлкө экономикасынын түзүмдүк алсыздыгы;
- азык-түлүк коопсуздугу проблемасынын чечилбегендиги;
- тариф саясатындагы белгисиздик жагдайы;
- иш өндүрүмдүүлүгүнүн деңгээлинин төмөндүгү;
- өлкөдө экономикалык жигердүүлүктүн калыбына келишинин жай жүрүп жатышы;
- өлкө экономикасынын ички сыяктуу эле, тышкы таасирлерге карата түзүмдүк алсыздыгы.

2.2. Экономиканын өнүгүүсү

2011-жылда ИДПнын өсүшү 2010-жылдагы рецессиянын алкагында 5,8 пайыз деңгээлинде күтүлүүдө, номиналдык түрдө алганда ИДПнын көлөмү 241,4 млрд. сомду түзөт. Республиканын түштүгүндө экономикалык жигердүүлүктүн калыбына келип жатышы чегинде айыл-чарбасында жана курулуш ишинде олуттуу

өсүш күтүлүүдө, мындан тышкары, жалпы экономикалык активдүүлүктүн күч алышы менен шартталган соода операцияларынын жүгүртүүсүнүн олуттуу өсүшү ыктымал. 2011-жылда экономикалык өсүш, көбүнесе, тышкы факторлорго: соода жагынан негизги өнөктөштөрдөн болгон өлкөлөр – Бажы союзуна мүчө болгондор менен соода жүргүзүү шарттарына жана дүйнөлүк азык-түлүк жана сырьелук рыноктордогу баа конъюнктурасына жараша болот.

2012-2013-жылдарда экономикалык өсүштүн узак мөөнөткө каралган мүмкүнчүлүгүнө баа берүүнүн негизинде эсептелинген ИДПнын реалдуу өсүш арымы ар кандай таасирлердин же башка жагдайлардын орун албашы шартында 5,0 пайыз деңгээлинде белгиленүүдө, бул, номиналдык мааниде алганда, тиешелүүлүгүнө жараша 274,0 жана 309,0 млрд. сомду түзөт.

Мында өлкө ичиндеги экономикалык жагдай олуттуу деңгээлде экономикасынын өнүгүшү, өз кезегинде мунайга дүйнөлүк баа конъюнктурасынан өтө көз каранды болгон коңшу өлкөлөрдүн (Россия, Казакстан) экономикалык өнүгүүсүнө жараша болоорун да эске алуу зарыл. Тажрыйба көрсөткөндөй, энергопродукцияларына баанын жогору болуп турушу мезгили, бардык региондо экономикалык өсүшкө таасирдүү түрткү берет. Мына ушундай экспансиядан алгылыктуу натыйжаны, капиталдын агылып кириши, соода ишинин артышы жана кирешенин көбөйүүсү аркылуу кыргыз экономикасы да ала алат.

Кыргыз Республикасынын «2011-жылга республикалык бюджет жана 2012-2013-жылдарга болжолдоолор жөнүндө» мыйзам долбооруна ылайык, 2011-жылда ИДПнын реалдуу өсүш арымы 4,8 пайыз деңгээлинде, 2012-жылы 6,0 пайыз чегинде, ал эми 2013-жылы 6,3 пайыз деңгээлинде болжолдонууда. 2011-жылы бюджеттин тартыштыгынын өлчөмү ИДПга карата 7,7 пайызды түзөт. Ошентип, 2011-жылы кошумча финансылык ресурстарды тартуу маселеси эң эле актуалдуу маселенин биринен болот.

Орто мөөнөттүк келечекте тартыштыктын бара-бара басаңдоосу болжолдонуп, 2013-жылга карата мамлекеттик бюджеттин тартыштыгы ИДПга карата 3,4 пайызга чейин төмөндөйт. Бирок, мамлекеттик бюджеттин тартыштыгынын орточо деңгээли орто мөөнөттүк мезгилде жетишээрлик жогорку деңгээлде сакталып калышы күтүлүүдө, бул карыз проблемасына жана жалпы макроэкономикалык мүнөздөгү көйгөйлөргө алып келиши мүмкүн.

Өлкөдө орто жана узак мөөнөттүк келечекте макроэкономикалык туруктуулукту камсыз кылуу үчүн бюджет саясаты экономиканын натыйжалуулугун жана атаандашууга жөндөмдүүлүгүн арттыруу, инвестициялык жагдайды жакшыртуу, макроэкономикалык максаттардын аткарылышына жетишүү үчүн шарттарды түзүүгө багытталат.

Орто мөөнөттүк аралыкта бюджет-салык саясаты төмөнкү милдеттердин чечилишине багытталат:

- макроэкономикалык туруктуулукту камсыз кылуу, ал өз кезегинде бюджеттик тартыштыкты бара-бара төмөндөтүү багытын да көздөйт;
- орто мөөнөттүк мезгил ичинде акча-кредит жана бюджет-салык саясаттарын тыгыз координациялоонун натыйжасында ишке ашырууну улантуу;
- мамлекеттик карыздын ИДПга карата катышын кыскартуу.

Кыргыз Республикасынын төлөм тендеминин орто мөөнөттүк мезгилдеги абалына олуттуу таасир тийгизүүчү факторлордон болуп, өлкөдө болуп өткөн саясий окуялар менен катар эле, Бажы союзунун түзүлүшүнөн улам тышкы соода жүргүзүү шарттарынын өзгөрүүсү жана дүйнөлүк товардык-сырьелук рыноктордо калыптанган баа түзүү тенденциясы саналат. Өлкөнүн экспорттук-импорттук операцияларынын мүнөздүү өзгөчөлүгүн эске алганда, Бажы союзунун иши реэкспорттук

өңүттөн алганда, импорттук түшүүлөрдүн, ошондой эле соода жүргүзүү шарттарынын начарлоосунан улам текстиль жана тигүү өндүрүшүнүн товарларын экспорттук берүүлөрдүн төмөндөшүнө алып келет. Мындай төмөндөө белгилүү бир деңгээлде дүйнөлүк рыноктордо мунайга жана алтынга жогорку баанын сакталып турушу менен компенсацияланат. Ушуну менен катар эле, эмгек мигранттарынын акчалай которууларынын көлөмү орто мөөнөттүк аралыкта жогорку деңгээлде сакталып кала тургандыгын да белгилеп кетүү зарыл.

2011-жылы төлөм теңдеминин прогнозу өлкө экономикасынын бара-бара жандануусу, мамлекеттик сыяктуу эле, жеке секторго сезилээрлик финансылык ресурстардын түшүүсүн, мунайга жана алтынга дүйнөлүк баанын өсүшүн болжолдоолордун негизинде түзүлгөн.

Ошентип, 2011-жылда күндөлүк операциялар эсебинин тартыштыгы ИДПга карата 4,1 пайыз деңгээлинде болжолдонууда (Улуттук банктын кошумча эсептөөлөрүн эске алганда, ИДПга карата 2,5 пайыз деңгээлинде профицит күтүлүүдө). Экономиканын жандануусунун натыйжасында номиналдык өсүшү 8,5 пайызды түзгөн тышкы соода жүгүртүүсүнүн көбөйүүсү болжолдонуп, импорттун өсүшү 5,9 пайыз, экспорттун өсүшү 13,0 пайыз деңгээлинде болот деген үмүттөнүү бар. Натыйжада, соода тартыштыгы 3,5 пайызга кыскаруу менен 1 284,8 млн. АКШ доллар деңгээлинде калыптанат (Улуттук банктын кошумча эсептөөлөрүн эске алганда, соода балансынын тартыштыгы 2011-жылда 949,8 млн. АКШ долларын түзүү менен 19,3 пайызга төмөндөйт). Мурдагыдай эле, нарктын көлөмү 24,3 пайызга көбөйө турган алтын, экспорттун негизги статьясынан болот, бул, алтын казып алуу тармагындагы өндүрүштүн 0,2 пайызга өсүшү жана дүйнөлүк баанын 22,0 пайызга³ көбөйүүсү менен шартталат. Ушуну менен катар эле, өлкөнүн өнөр жайынын жана айыл-чарбасынын болжолдонуп жаткан өсүшүн эске алуу менен айыл-чарба жана өнөр жай продукцияларын экспорттук берүүлөрдүн өсүшүнүн пайдубалы түптөлүүдө. Товарлардын импорту боюнча энергорпродукцияларынын дүйнөлүк мунай рынокторунда баанын 15,0 пайызга өсүшү менен шартталган түшүүлөрүнүн 15,3 пайызга көбөйүүсү болжолдонууда.

Күндөлүк трансферттер боюнча валюталык түшүүлөр болжолдонуп жаткан мезгил ичинде 23,7 пайыз деңгээлинде туруктуу өсүш тенденциясын сактап калат, эмгек мигранттарынын жеке которуулары 27,1 пайыз деңгээлинде өсүшү күтүлүүдө. Күндөлүк эсептин тартыштыгын каржылоо үчүн зарыл болгон, жетпей калган валюталык каражаттардын ордун Кыргыз Республикасынын донорлорунун мамлекеттик кредиттер жана жалпы суммасы 665,9 млн. АКШ долларга чейинки гранттар түрүндө финансылык колдоосунун, жеке сектор тарабынан 44,9 млн. АКШ долларына чейин тартылган кредиттердин, ошондой эле 270,0 млн. АКШ долларына чейинки суммада чет өлкө инвестициялардын эсебинен жабылат.

Ошентип, жалпы төлөм теңдеми 164,7 млн. АКШ доллар өлчөмүндө оң калыптанат. Отчеттук мезгилдин акырына карата дүң эл аралык камдардын көлөмү товарлар жана кызмат көрсөтүүлөрдүн келечектеги 4,2 айлык импортун жабат.

Кыргыз Республикасынын 2012-2013-жылдарга төлөм теңдеми төмөнкү болжолдоолордун негизинде иштелип чыккан:

- ИДПнын 5,0 пайыз деңгээлинде орточ жылдык өсүшү⁴ бул экспорттун орточо алганда 12,0 пайызга өсүшүн камсыз кылууга өбөлгө түзөт;
- баалуу металлга дүйнөлүк баанын төмөндөшүнөн улам,³ алтынды экспорттоонун нарктык көлөмүнүн төмөндөшү;

³ Орточо алынган маалыматтар ар кандай төмөнкү Интернет булактарынан алынган: www.oecd.org , www.imf.org , www.rbk.ru , www.ereport.ru

⁴ Улуттук банктын баа берүүлөрү

- мунайга дүйнөлүк баа деңгээлинин төмөндөөсү³;
- эмгек мигранттарынын акчалай которууларынын өсүш арымынын басаңдашы, ал орто алганда 3,3 пайызды түзөт;
- жеке сектор тарабынан финансылык ресурстардын сырттан тартылышы;
- мурда тартылган кредиттерди тейлөөгө алуунун жогорку деңгээлде сакталып турушу шартында, мамлекеттик сектор тарабынан тартылган финансылык ресурстардын көлөмүнүн төмөндөөсү.

Жогоруда белгиленген өбөлгөлөр 2013-жылга карата товар жүгүртүүнүн 6,4 млрд. АКШ долларына чейин көбөйүүсүнө түрткү берет. Мында, соода балансынын тартыштыгынын төмөндөөсү болжолдонууда, бул эң оболу, экспорттук берүүлөрдүн импорттук түшүүлөрдөн кыйла жогорку өсүш арымында болушу меен шартталат. Алсак, кароого алынып жаткан мезгил ичинде экспорттун орточо жылдык өсүш арымы 12,0 пайызды түзөт, ал эми импорттун ушул эле көрсөткүчү 8,9 пайыз деңгээлинде калыптанат.

Болжолдонуп жаткан мезгил ичинде күндөлүк трансферттор боюнча чет өлкө валютасынын агымынын орточо алганда 5,2 пайызга бара-бара төмөндөөсү болжолжонууда.

Бүтүндөй алганда, жогоруда белгиленген тенденция 2013-жылдын жыйынтыгы боюнча күндөлүк эсептин 516,6 млн. АКШ доллар деңгээлинде тартыштыгынын түптөлүшүнө алып келет, бул ИДПга карата 7,7 пайыз деңгээлине ылайык келет. *(Улуттук банктын кошумча эсептөөлөрүн эске алганда, бул көрсөткүч ИДПга карата 6,5 пайызды түзөт).*

Өткөн жылдардагыдай эле, күндөлүк эсеп тартыштыгынын ордун жабуу жеке жана мамлекеттик инвестициялардын эсебинен жүзөгө ашырылат. Мында, мамлекеттик секторго мурда тартылган кредиттерди тейлөөнүн жогорку деңгээлде сакталып калышы шартында, сырттан карыз алуулардын түшүүсүнүн төмөндөшү болжолдонууда. Мамлекеттик секторго инвестициялардын азуюусунун орду жеке секторго тике чет өлкө инвестицияларынын көлөмүнүн олуттуу көбөйүүсү менен компенсацияланат. Натыйжада, капитал менен операциялар жана финансылык операциялар эсеби 2013-жылдын жыйынтыгы боюнча 422,0 млн. АКШ доллар деңгээлиндеги профицити менен түптөлөт.

Ошентип, жалпы төлөм теңдеми 63,6 млн. АКШ доллары өлчөмүндө терс чыгат. 2013-жылдын акырына карата дүң эл аралык камдардын көлөмү товарлар жана кызмат көрсөтүүлөрдүн болочоктогу импортунун 3,4 айын жабууга жетиштүү болот.

2.3. Инфляцияны болжолдоолор

2011-жылга инфляция прогнозу өтө өзгөрүлмөлүү болот, анткени, учурда өкмөттүн экономикалык программасы, тариф саясаты, бюджет-салык саясаты, инвестициялык саясаты боюнча такталган зарыл маалыматтар жок, өлкөдө ички саясий жагдай да турукташа албай келет. Негизинен, инфляция динамикасы өкмөттүн азык-түлүк товарлар рыногунда жагдайды турукташтыруу боюнча көргөн чараларына түздөн-түз көз каранды. Өз учурунда жана жетиштүү деңгээлде чаралардын көрүлүшү баанын турукташуусуна олуттуу коркунуч алып келиши ыктымал.

Ушуга байланыштуу, 2011-жылга инфляция деңгээлин болжолдоолор, баанын өзгөрүүсүнүн ар кандай чегин эске алуу менен эки сценарийдин негизинде даярдалган. Турак-жай коммуналдык кызмат көрсөтүүлөргө тарифтердин акырындап өсүшүн жана азык-түлүк товарлар рыногунда талап менен сунуштун ортосундагы

тең салмактуулукту колдоо боюнча көрүлгөн айрым чаралардын көрүлүшү болжолдонгон базалык сценарий боюнча инфляция 8,0 – 10,0 пайыз чегинде болжолдонууда. Ал эми жогорку инфляциялык күтүүлөрдүн сакталып турушун, бюджет-салык саясаттарынын балансташпай создугуп кетишин, турак-жай коммуналдык кызмат көрсөтүүлөргө тарифтердин кыйла олуттуу жогорулатышынын жана энергопродукцияларына баанын өсүшүн, ошондой эле ички жана тышкы соода шарттарынын өтө жайбаракат калыбына келип жатышын эске алуу менен макроэкономикалык жагдайдын өнүгүшүнүн альтернативалуу мүнөзү, инфляциянын 18,5 пайызга жакын мааниге чейин өсүшүнө түрткү берет.

Бүтүндөй алганда, кыска жана орто мөөнөттүк келечекте баа жагдайы көбүнесе, айыл чарба секторун түзүмдүк реформалоо, өндүрүш потенциалын жогорулатуу, тышкы экономикалык конъюнктурадагы өзгөрүүлөр, товарлар жана кызмат көрсөтүүлөрдүн суроо-талап жана сунушунун ортосундагы тең салмактуулук, Өкмөт тарабынан административдик жол менен белгиленген тарифтер, мамлекеттик бюджеттин көрсөткүчтөрүндөгү өзгөртүүлөр, айыл-чарба продукцияларына баалардын сезондук өзгөрүүсү сыяктуу факторлор менен аныкталат.

Башкача айтканда, чакан ачык экономика үчүн мүнөздүү болуп келген тышкы таасирлер тобокелдигинен тышкары, өлкө экономикасына тобокелдиктердин ички факторлорунун таасир этүүсү өтө курч турууда.

Керектөө баасынын жалпы деңгээлин калыптандырууда, айрыкча орто мөөнөттүк келечекке калыптандырууда негизги ролду товарлар жана кызмат көрсөтүүлөрдүн суроо-талабы менен сунушунуну ортосундагы балансы ойнойт. 2009-жылдан берки айкын маалыматтар, ошондой эле келечекке болжолдоолор Кыргызстанда ички суроо-талап калыбына келип жаткандыгын тастыктоодо.

Чогуу алгандагы суроо-талап жагынан акыркы айлардагы социалдык-саясий туруксуздук, өлкөдө ишкердик жигердүүлүгүнүн басаңдоосу, инвестициялык жагдайдын начарлоосу жана соода жүгүртүүсүнүн төмөндөшү токтотуучу таасирин тийгизген.

Калктын кирешесинин негизги бөлүгү керектөөгө кетип жаткандыгын эске алганда, экономикада жогорку инфляциялык потенциалдын түптөлүп жаткандыгын белгилөөгө болот, анткени керектөө талабынын өсүшү өндүрүштүн төмөндөшүнүн же экономиканын дээрлик бардык секторунда анын өсүш арымынын басаңдоосу алдында жүрүүдө. Алсак, УСКнын маалыматтары боюнча 2010-жылдын январь-сентябрь айларында продукциялардын төмөнкү түрлөрүн өндүрүү арымы басаңдаган: ун, нан, арак ичимдиги, айыл-чарба продукцияларын дүң чыгаруу, бетон, шифер; айыл чарба өсүмдүктөрүнүн түшүмү да өткөн жылдагыга караганда алда канча жай арымда жүргөн. Көптөгөн башка азык-түлүк, мисалы, эт, эт азыктары, сүт, сигареттер, пескоблок боюнча бир аз өсүш байкалган болсо да, өсүш арымы олуттуу басаңдаган.

Инфляция динамикасы ошондой эле, улуттук валютанын алмашуу курсунун өзгөрүүсүнө жана анын кийинки күтүлүп жаткан динамикасынын улам, ички рынокто импорттолуп алынган товарларга баанын канчалык деңгээлде корректировкаланышына жараша да болот.

2012-жылда инфляция, таасирлердин жоктугу шартында 7,5-8,5 пайыз чегинде, ал эми 2013-жылы 7,0 пайызга жепеген деңгээлде болоору болжолдонууда.

3. АКЧА-КРЕДИТТИК ПРОГРАММАНЫ ОРТО МӨӨНӨТТҮК МЕЗГИЛ ИЧИНДЕ ИШКЕ АШЫРУУ ШАРТТАРЫ

3.1. Акча-кредит саясатынын максаты

Келээрки мезгилде акча-кредит саясатын иштеп чыгуу жана аны жүзөгө ашыруу, өлкө 2010-жылы кабылган оор макроэкономикалык жагдайдан чыгуу зарылчылыгы менен аныкталат. Ички дүң продуктынын төмөндөшү бир жагынан жана инфляциянын көтөрүлүп кетиши экинчи жагынан, Улуттук банк алдына баа жагдайын турукташтыруу боюнча максат менен экономикалык өсүшкө түрткү берүү милдетинин ортосунда тең салмактуулукка жетишүүнүн оор милдетин жүктөгөн. Монетардык түзүүчү инфляцияны чектөө үчүн Улуттук банк, улам арттырылып жаткан бюджеттик чыгашаларга жооп катары үстөк ликвиддүүлүктү жеңилдетүү боюнча операцияларды көбөйтүү менен акча-кредит саясатынын стандарттык инструменттерин пайдалануу аркылуу акча базасын жөнгө салат. Улуттук банк Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фондусунун иши түрүндөгү стандарттуу болбогон акча-кредит механизми аркылуу акча сунушун камсыз кылууга тийиш. Бирок, экономиканын калыбына келип жатышынын айкын белгилеринин пайда болуп жатышынан улам бул механизм чектелүү шартта гана пайдаланылат. Улуттук банк иши, мында зарылчылык келип чыккан шартта, акча-кредит саясатын катуулатуу аркылуу бааны топтоштурат. Орто мөөнөттүк мезгил ичинде баа туруктуулугуна жетишүү жана аны колдоп туруу Улуттук банктын акча-кредит саясатынын негизги максатынан болуу менен өөрчүп жаткан инфляциялык күтүүлөрдү басаңдатуу мындагы биринчи кезектеги милдеттен болуп саналат.

Өзгөрүлмөлүү алмашуу курсу саясаты өзгөрүүсүз калат. Улуттук банк алмашуу курсун ийкемдүү корректировкалоону колдоого алып, анын кескин өзгөрүүсүнө бөгөт коюуга өбөлгө түзгөн валюталык интервенцияларды жүргүзүү тажрыйбасын мындан ары сактайт. Эгерде, алмашуу курсуна басым күчөй турган болсо, Улуттук банк эл аралык камдарды олуттуу кыскартууга баруу менен акча-кредит саясатынын таасирдүүлүгүн күчөтүүнү камсыз кылат.

Улуттук банк, финансы рыногу үчүн багыт берүүчү катары калыптанган пайыздык канал механизминин ишин жакшыртуу боюнча ишти, анын ичинде Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фондусу үчүн базалык чендин ролун күчөтүү аркылуу улантат.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтү менен Улуттук банктын макроэкономикалык туруктуулукту камсыз кылуу жагындагы аракеттерин координациялоонун жана анын оперативдүүлүгүн күчөтүүнүн маанилүүлүгүн эске алганда, Финансы министрлиги менен Улуттук банктын ведомстволор аралык координациялык кеңешинин ишине олуттуу көңүл бурулат.

Экономикалык изилдөө иштерин жүргүзүү, Улуттук банктын таламын көздөгөн багыт бойдон калат. Экономиканын макроэкономикалык үлгүсүн (моделин) түзүүнүн алкагында трансмиссиондук механизм, инфляциялык күтүүлөргө баа берүү, ошондой эле жаңы ыкмаларды пайдалануу менен инфляция моделин кеңейтүү боюнча каналдарды иликтөө боюнча иштер улантылат.

Улуттук банктын банк тутумунун туруктуулугун жана бүтүндүгүн сактоо максатында банктык көзөмөлдүктү чыңдоо жана банк ишине көзөмөлдүктү жана жөнгө салууну күчөтүү жагында мыйзамдарды өркүндөтүү боюнча иштер улантылат. Учурда, микрокаржылоону өнүктүрүүнүн 2011-2015-жылдарга стратегиясы иштелип чыгууда. Банк тутумун өнүктүрүүнүн 2011-2013-жылдарга стратегиясын иштеп чыгуу жагындагы иштер башталган.

Улуттук банк, банктар аралык процессинг борборунун жана төлөм системасынын ишин турукташтыруу боюнча чараларды көрөт.

Төлөм системасын реформалоо калайык-калк жана чарба жүргүзүүчү субъекттер үчүн төлөмдөрдү коммерциялык банктардагы эсептер аркылуу өткөрүүнүн жаңы жана ыңгайлуу болгон механизмдерин өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт. Борбордук жана башка бийлик органдарынын, жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарынын төлөмдөрдүн бардык түрлөрүн топтоону жана төлөөнү, эмгек акыларды алууну ж.б. төлөөлөрдү коммерциялык банктардагы эсептер жана анын кассалары, «Кыргыз почтасы» мамлекеттик ишканасынын бөлүмдөрү аркылуу ишке ашырууга өтүүсү болжолдонууда. Заманбап банктык инновациялык кызмат көрсөтүүлөрдү жана технологияларды пайдалануу менен (интернетбанкинг, мобилдүү банкинг, алдын ала төлөнгөн карттар ж.б.) кабыл алуу жана тейлөө инфраструктурасын өнүктүрүү караштырылып, бүтүндөй республика аймагы боюнча эсептешүүлөр системасы андан ары өнүктүрүлөт. Орун алган тобокелдиктерди басаңдатуу жана керектөөчүлөрдүн укугун коргоо максатында төлөм системасынын ишине көзөмөлдүк жана контролдукка алуу боюнча иш-чаралардын таасирдүүлүгү күчөтүлөт.

3.2. Акча-кредиттик программа

Улуттук банктын орто мөөнөттүк мезгилге каралган акча-кредит саятын жүзөгө ашыруу экономиканын реалдуу салык-бюджет жана тышкы секторлорун өнүктүрүүнүн күтүлүп жаткан тенденцияларына жараша болуу менен ар кандай таасирлердин жоктугу шартында, инфляция маанисинин мезгил ичинде орточо алганда 8 пайыз деңгээлинде болушу болжолдонууда.

Акча-кредиттик программа донорлордун конференциясында аныкталган 1,1 млрд. доллар өлчөмүндөгү сырттан каржылоо, 2010-2013-жылдар аралыгында бирдей ченемде түшөөрүн болжолдоонун негизинде түзүлгөн. Мамлекеттик бюджеттин тартыштыгын каржылоо булактарындагы белгисиздик жагдайына байланыштуу, 2011-2013-жылдардагы бюджеттин тартыштыгы эң башкысы, тышкы булактардын эсебинен жабыла тургандыгы болжолдонууда. Кеңири мааниде колдонулуучу М2Х жана акча базасы жыл сайын 16-20 пайыз чегинде дээрлик бирдей арымда өсө тургандыгы күтүлүүдө. Улуттук банктын таза чет өлкө активдеринин өзгөрүүсүнө тышкы карызды тейлөө боюнча стандарттык операциялардан жана сырттан кредиттердин жана гранттардын түшүүсүнөн тышкары, АКШнын Коргоо министрлигинин транзиттик которуулар борборунан жана алтын кенин казып алуучу компаниялардан түшүүлөр олуттуу таасир этет. Банктар аралык валюта рыногунун бирдей эместигин эске алуу менен Улуттук банк, алмашуу курсу саясатын ишке ашыруу менен бир эле учурда валютаны сатып алуучу сыяктуу эле, сатуучу катары да иш алып барат.

Өлкө экономикасынын түзүмдүк жактан алсыздыгы жана дүйнөлүк товардык жана сырьелук рыноктордо түптөлгөн баадан анын көз карандылыгы, ички саясий жагдайдын туруксуздугу, өкмөттүн ички өндүрүштүк потенциалын арттырууга, товарлар жана кызмат көрсөтүүлөрдүн суроо талабы менен сунушунун ортосундагы тең салмактуулукту жакшыртуу максатында экономиканын реалдуу жана тышкы соода секторлорун реформалоого багытталган экономикалык программасын, инвестициялык тариф саясаттарын иштеп чыгуу ишинин аягына чыга электиги сыяктуу факторлордун ар бири, акча-кредит программасынын шарттарын жана акча-кредиттик көрсөткүчтөрдү олуттуу өзгөртүүгө мажбур кылып, инфляцияга баа берүүнү кошо алганда, экономиканын бардык секторлору боюнча көрсөткүчтөргө

баа берүүлөргө олуттуу корректировкалоолордун киргизилишин талап кылышы ыктамал.

3.3. Акча-кредит саясатынын максаттарына жетишүү шарттары

Инфляциянын көрсөтүлгөн маанисине жетишүү Өкмөттүн бюджет-салык саясатынын жүргүзүлүшүнө, структуралык реформаларга, өлкөдө жана анын региондорунда экономикалык жигердүүлүккө, ошондой эле өкмөт менен жергиликтүү бийлик органдарынын биринчи кезекте керектелинген товарларга баанын кыска мөөнөттүк жогорулап кетүүсүнө бөгөт коюу жагында биргелешип көргөн чарасына жараша болот.

Орто мөөнөттүк мезгил ичинде төмөнкү шарттар сакталган шартта гана акча-кредит саясатынын максаттарына жетишүүгө мүмкүн болот:

1) жер-жерлерде тартыштыкка жана социалдык жактан маанилүү товарларга баанын алып-сатарлык негизде жогорулап кетүүсүнө жол берилбейт;

2) керектөө товарларынын айрыкча, эң зарыл товарларынын наркы атаандаштык негизинде баа түзүү эрежелерине ылайык гана калыптандырылат;

3) «Кыргызагроазык-түлүк корпорациясы» сыяктуу иштеп жаткан уюмдардын чегинде республиканын айыл-чарбасын өнүктүрүүдө түзүмдүк реформалар жүргүзүлүп, жигердүү аракеттер көрүлөт ж.б.;

4) Бюджет салык саясатын жүргүзүүдө мамлекеттик кирешелердин түшүүсүнүн туруктуулугун жана баланстуулугун камсыз кылуу жана жыл ичинде мамлекеттик чыгашалардын бирдей ченемде бөлүштүрүлүшү, ошондой эле бюджеттин тартыштыгын андан ары кыскартуу менен аларды оптималдаштыруу жана максаттуу негизде пайдалануу боюнча чаралар күчөтүлөт.

5) Турак-жай коммуналдык кызмат көрсөтүүлөргө, транспортко, билим берүүгө жана байланыш кызмат көрсөтүүлөрүнө тарифтер, алардын негизсиз өсүшүнө жол бербөө максатында ачык-айкындуулук, экономикалык жактан натыйжалуугу жана социалдык адилеттүүлүк принциптеринин негизинде жөнгө салынууга тийиш. Энергетика секторунда жоготууларды мүмкүн болушунча ыкчам кыскартуу да зарыл.

4. КОРУТУНДУ

Улуттук банктын орто мөөнөттүк мезгилге каралган акча-кредит саясаты инфляция арымын алгылыктуу чекте токтотуп турууга жана Өкмөттүн макроэкономикалык туруктуулугун калыбына келтирүүгө багытталган пландарынын ишке ашырылышына өбөлгө түзүүгө багытталган.

Орто-мөөнөттүк мезгил аралыгындагы күтүлүп жаткан жогорку бюджеттик тартыштык акча сунушу, эң башкысы, мамлекеттик финансы сектору тарабынан сунуштала тургандыгын болжолдоодо. Ушул шартта, Өкмөттүн жана Улуттук банктын иш-аракеттерин координациялоо өзгөчө мааниге ээ болот. Акча-кредит жана бюджет саясатынын чараларын макулдашуу, оперативдүү негизде, ведомстволор аралык координациялык кеңештин алкагында жүзөгө ашырылат.

Акча-кредит саясаты жана макроэкономикалык моделди түзүү жагындагы иликтөө иштери, анын ичинде башка өлкөлөрдүн борбордук банктары, эл аралык финансылык институттары менен биргеликте, Улуттук банктын акча-кредит саясатынын негизги максатына жана аралык максаттарынын аткарылышына жетишүүдө мүмкүнчүлүгүн жакшыртуу көз карашынан ишке ашырылат.

Пайыздык трансмиссиондук каналды жакшыртуу үчүн Улуттук банк акча-кредит саясатынын инструменттери, БРАФ үчүн базалык ченди кошо алганда, пайыздык чендердин ролун күчөтүү жагында ишти улантат.

Тышкы рыноктордо АКШ долларынын курсунун өзгөрүлмөлүүлүгүнүн таасирин жеңилдетүү максатында Улуттук банктын камдык активдеринин наркынын начарлоо тобокелдигин диверсификациялоо, ошондой эле коммерциялык банктардын талаптарын канааттандыруу үчүн Улуттук банк, банктар аралык валюта рыногунда АКШ долларынан башка валюталык активдер менен операцияларды жүргүзүү сегментин өнүктүрүү ишин улантат.

Орто мөөнөттүк мезгил аралыгында эл аралык активдердин ликвиддүүлүгүн жана коопсуздугун колдоого алуу принцибин сактоо менен эл аралык камдарды товарлар жана кызмат көрсөтүүлөр импортунун кеминде үч айлык зарыл көлөмүнүн ордун жаба алгандай деңгээлде колдоп туруу пландаштырылууда.

Улуттук банктын эл аралык финансылык уюмдар (Эл аралык валюта фондусу, Дүйнөлүк банк, Реконструкциялоо жана өнүгүүнүн Европа банкы, Азия өнүгүү банкы, Ислам өнүгүү банкы ж.б.) менен жигердүү кызматташуусу улантылат.

Төлөм системасы жагында өлкөнүн айрым региондорунда банктык төлөм кызмат көрсөтүүлөрүнүн жеткиликтүүлүгүн жана алардын кеңири жайылтылышын арттыруу, тейлөө деңгээлин жакшыртуу, чекене төлөмдөрдү өткөрүү үчүн Интернет-банкинг, мобилдүү банкинг ж.б.с. инновациялык системаларды өнүктүрүү жана колдонууга киргизүү боюнча иштер улантылат.

Банк тутумунун бүтүндүгүн жана туруктуулугун сактоо, калайык-калктын ага болгон ишенимин бекемдөө, орто мөөнөттүк келечекте банк секторунун негизги максатынан болуу менен ал, финансылык ортомчулук деңгээлин жогорулатуудан көрүнөт.